

A mondókák mindig valamilyen konkrét alkalomból vagy konkrét szándékkal hangzanak el. Résszint az előző csoporthoz tartoznak, de meghatározott funkciójuk révén önálló csoportot is alkotnak. Kezdetben a felnőttel együtt mondókázik a kisgyerek, később a pajtásaival, egymaga csak nagyon ritkán. A mondókák a környezet megismerését szolgálják. A régi hiedelemvilág számos nyoma felfedezhető bennük még manapság is.

Funkciójuk szerint a mondókák feloszthatók:

Természetmondóka (55–67. sz.). Időjárással kapcsolatos mondókák a naphívogató és esővárásoló. Mágikus jelentésük ma már elsikkadt, de máig jellemző rájuk a környező világ megszemélyesítése, a megszólítás, ahogyan hajdanán a sámán végezte a megfelelő szertartást az alkalmas időjárás biztosítására, vagy ahogyan egyes természeti népek az analógiás varázslást máig végzik. Szövegtípusok: *Ess, eső* (55–58. sz.), *Esik az eső* (59–61. sz.) és *Süss föl, nap* (63–66. sz.). Nap- és esőhívogató egy mondókában hangzik el, a 62. számúban. (34 változatot közlünk 17 főszövegben és jegyzetben, 12 kottával.)

Állatmondókák (68–98. sz.). Az állatcsalogatók, állatriogatók (és állatcsúfolók – állathangutánzó) szintén a természetfelettihez kötődnek. A böregér (denevér) vonzza a baljós hiedelmeket. A katicabogár röptének iránya megjósolja, merre viszik majd férjhez a kérdezőjét. „A csiga is a természetesség előhírnöke” (Kiss Á. 505. l.). A gólyáról, fecskéről úgy tartják, hogy ha meglátjuk őket kora tavasszal, és úgy teszünk, mintha az arcunkat megmosnánk, lemegy rólunk a szeplő. A gólyafészek szerencsét hoz a háznak, a gólya biztosítja a gyermekáldást is. Szerencsétlenséget jelent azonban a gólya kicsúfolása. A gólya véres lábát sípval, dobval, nádi hegedűvel gyógyítja a mondóka. Ez ismét régi szertartásra utal, mert a rossz szellemeket a sámán mindenféle zajjal igyekezik elűzni. Történeti emlék a törökök emlegetése, pl. a katicabogarat avval ijesztgetik, hogy jönnek a törökök, de a gólya lábát is török gyerek sebesítette meg.

Szövegtípusok: *Böregér, böregér* (68–70. sz.), *Katicabogárka* (*Szállj el, szállj el, katicabogárka, Katalina, szállj el*) (71–75. sz.), *Csiga-biga gyere ki* (*Csiga-buga, Csiga-riga*) (76–85. sz.), *Gólya, gólya, vaslapát* (86, 87. sz.), *Gólyát (Fecskét) látok* (88–91. sz.), *Gólya, gólya, gilice* (92–95. sz.).

A ragadozó madarakat riogatták, mert a kislibákra, kiscsirkékre veszélyt jelentettek (*Hess, hess, sas, Hiss, héjja*, 96, 97. sz.).

A kislibák nemét próbálják meghatározni a gyerekek a *Gúnár vagy-e* (98. sz.) kezdetű mondókával. Annak ellenére, hogy saját kitalálás, a hagyomány kaptafáit ismerjük fel benne az „Angyal vagy-e, ördög vagy-e” játéktípusból (304, 468, 475. sz.). (41 változatból 36-at közlünk, 31-et kottával.)

Növénymondókák (99–103. sz.). Szövegtípusok: *Kaszálj, kaszálj, féjja* (99. sz.), *Lipe, lipe, kóró* (100. sz.), *Gyere haza, kocácskám* (101. sz.).

A „pipacsjáték” (*Sör-e, bor-e, pálinka-e*, 102, 103. sz.) voltaképpen kitalálós játék, a közben elhangzó mondóka járulékos elem, mintha bővölné a vaktában kitalálás sikerét. (8 változatból 6-at közlünk főszövegben és jegyzetben, 3-at kottával.)

Csúfolók (104–122. sz.). A közölt mennyiségnél lényegesen több él a gyakorlatban. Legszámasabbak a keresztnévcsúfolók, állatcsúfolók (részben utánczók), külső és belső tulajdonságok (sánta, síró, árulkodós stb.) kigúnyolása. Szövegtípusaik a legkülönbébbek, aszerint, milyen témakörhöz kapcsolódnak. Az ismerkedés a társadalmi környezettel részben a csúfolódókon keresztül történik (történi). Főként az idegenséget, a másságot figurázzák ki. Jóllehet a csúfolódók a gyermekkor költészetének egyik jellegzetes műfaja, a kutatás a csúfolókat külön fejezetként, a felnőttek csúfolóival együtt tárgyalja. (31 változatból 24-et közlünk főszövegben vagy jegyzetben, 12-t kottával.)

(A mondókák összesen 115 változatából 83-at közlünk főszövegben vagy jegyzetben, 58-at kottával.)

A mondókákról az a tévhit terjedt el, hogy nincs dallamuk, csak ritmusuk. Ezt a tévhitet az óvodai, iskolai használat is támogatja. Valójában a 83 közölt változatból csak 18 hangzik el „csupán ritmusban”, a többinek mindnek van valamilyen dallama, ha pusztán hanglejtés is. Mondókáink dallama felerészt két-három hangból gazdálkodik. Jelentős helyet foglal el közöttük a *mrd*-trichord, főként az állat- és természetmondókákban. Ez a hangkészlet számos népszokásunk dallamára is jellemző. A mondókák fennmaradó része hat hangból (hexachord) építkezik. Főként természet- és állatmondókák, de van közöttük egy növénymondóka és egy csúfoló is. Ez a dallamvilág Nyugat-Európa más népeinél is szokásos, meglehet, hogy a honfoglalás után honosodott meg a magyaroknál. Hat hangból építkezik a doroszlai cigánycsúfolója is (122. sz.), de ennek „hangneme” felfogható a dúr skála felső tetrachordjának is, azaz egy olyan dúr hangsornak, melyben az első és második skálafok nem szerepel. Ezt a felfogást támogatja ennek a dallamnak számos változata is (vö. 341, 384, 385, 398, 409, 621, 623–625. sz.).

Természetmondókák

55.

$\text{♩} = 112$

Ess, es - sé, ess! Má - ju - si es - sé, bu - zá szá - po - rí - tó,
ār pá bo - do - rí - tó.

O - lýán lē - gyēn áz én há - jám, mind á csi - kó fár - ká!

1)
es - sé
ossia

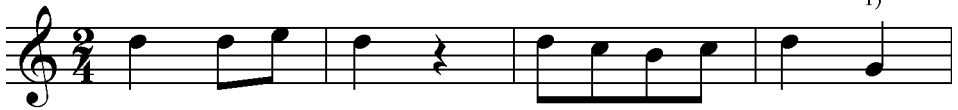
BÁCSKERTES, Makk Mihályné Szurap Erzsébet (60).

Bodor A. – Tripolsky G., 1972.

Kétszer is énekelte, első alkalommal: „Ess, essé, essé” kezdettel (l. a kottaeltérést).

Esővarázsoló. A hiedelem szerint az esőn ázva nemcsak a növények nőnek, hanem a gyerekek is, meg a lányok haja is.

♩ = 92-96

Ess, es - sö, ess! Bú - za sza - po - rod - jon!

O - lyan lë - gyën az én ha - jam, mind a esi - kó far - ka!

Még an - nál is hosz - szabb: mind a Du - na part - ja!

ossia

DOBRADÓ, asszonyok.

Bodor A. – Németh I. – Németh P., 2002.

♩ = 126

Ess, e - ső, jess!

Bú - za bo - ko - rod - jon,
zab sza - po - rod - jon!

Az én ha - jam o - lyan le - gyen, mint a csi - kó far - ka,

még an - nál is hosz - szabb, mint a Ti - sza hosz - sza!

PADÉ, Vignalik Istvánné Csóti Rozália (32).

Burány B., 1972.

♩ = 96

Ess, e - sö, ess!
Sá - ra, si - jess!

ZENTA, Gyetvai Simonné Mura Erzsébet (70).

Burány B., 1980.

♩ = 92

E - sik az es - ső, haj - lik a vesz - ső.

Ha - rag - szik a ka - to - na, mer' mēg - á - zik a lo - va.

DOBRADÓ, asszonyok.

Bodor A. – Németh I. – Németh P., 2002.

E - sik az e - só, haj - lik a vesz - sző.

Ha - rag - szik a gaz - da, csak a szép lá - nyok - ra.
nem néz a nap - ra,

TOPOLYA.

Zöldy P., 1957–1978.

♩ = 108

E - sik az es - ső, Ha - rag - szik a ka - to - na,
haj - lik a vesz - sző. mer' még - á - zik a lo - va.

Nem néz a nap - ra, csak a szép lá - nyok - ra.

[Csak játszottunk rá körbe.]

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

Énekese szerint körjáték.

♩ = 116

E - sik az es - só, ha - rag - szik a ka - to - na,
haj - lik a vesz - sző, mert meg - á - zik a lo - va.

Nem néz a nap - ra, csak a szép lá - nyok - ra.

Süss föl, nap, Szent György - nap!

Ker - tek a - latt két kis - bá - rán maj' meg - fagy!

PADÉ, Vignalik Istvánné Csóti Rozália (32).

Burány B., 1972.

Eső- és naphívogató egyben.

♩ = 112

Süss föl, nap, Szen' György - nap!

Ker - ték a - latt egy kis - bá - rán maj' még - fagy!

SATRINCA, Birinyi Andrásné Német Anna (68).

Burány B., 1978.

Naphívogató. Kora tavasszal szokták mondani a gyerekek, mikor kiengedik velük az egészen kicsi állatokat a legelőre, és borús az ég.

♩ = 104

Süss fel, nap, Szent György - nap!

Ker - tük a - latt van ég - y bá - rán, maj' még - fagy!

Te - ríj a - lá kö - pö - nye - gét, Süss föl, nap,
ad - ja Is - ten jó me - le - gét! Szent György - nap!

[Ismétöltük az elejét.]

DOBRADÓ, asszonyok.

Bodor A. – Paksa K., 2002.

ZENTA, Nagyabonyi Vincéné Kalmár Etel (92).

Burány B., 1980.

♩ = 108

Süss fő, nap, Szen' György - nap!

Ker-tünk a - latt há - rom bá - rán* maj' még - fagy!

Hozd ki, fi - jam, a hor-got, hagy húz - zuk föl a na-pot!

Hozd ki, fi jam, a horgot, Maj' fő - húz-zuk a na - pot!

1)

ossia

* Mondják még így is: kisbárányok, kislibáim, kisludaim, a ludaim stb.

HÓDEGYHÁZA, Piri Pálné Sós Rozália (62).

Burány B., 1972.

Hozd e', fijam, a horgot,
hagy rántom lë a napot!
Hozd e', kúdús a napot!
Adok egy rossz kalapot!
[Mikor a nap elbúvik.]

SZAJÁN.

Kálmány L., 1882.

Állatmondókák

68.

♩ = 132 (108)

- Bőr - e - gér, bőr - e - gér, gye - re va - cso - rá - ra,
tú - rús ga - lus - ká - ra!

Hun a - pád? Hun a - nyád?
- Ker - tek a - latt ku - tat ás.
- Ha be - le - hal, mit csi - nász?
Si - ra - tod - ë? - Si - ra - tom.
- Jaj - ga - tod - ë? - Jaj - ga - tom:

Jaj, a - pám, jaj, a - nyám, é - des Ig - nác báty - tyám, báty - tyám!

GOMBOS, Nemes Gáspár (63), Nemes Gáspárné Vince Katalin (59).

Kiss L., 1939.

Mikor észreveszik az esti félhomályban röpködő denevéreket, akkor éneklük. A denevérhez baljós babonás hiedelmek kapcsolódnak.

A *mrd* trichord-dallam olykor a záróhang alatti tercre is lehajlik hanglejtésszerűen, mint a 77. sz.-nál. A meglepő sorvégi ismétlés az „alaphangon” („bátyám”) egyéni megoldás, valószínűleg a tonális zene követelményeinek kíván eleget tenni. A változatokban (69, 70. sz.) ilyesmi nem szerepel.

♩ = 151-168

-Bőr - e - gér, bőr - e - gér, gye - re va - cso - rá - ra,
tú - rós ha - lus - ká - ra!

Hun a - nyád? Hun a - pád?
-Ker - tek a - latt ku - tat ás.
-Ně mĕnj o - da, merd el - ás!
Si - ra - tod - ě? -Si - ra - tom.
-Jaj - ga - tod - ě? -Jaj - ga - tom:

Jaj, a - pám, jaj, a - nyám, ked - ves Ig - nác báty - tyám!

GOMBOS, Dobsay András (68).

Kiss L., 1961.

♩ = 126–132

-Bőr - e - gér, bőr - e - gér, gye - re va - cso - rá - ra,

krump - lis ga - lus - ká - ra! Hun a - - pád? Hun a - nyád?

-Ker - tők a - latt ku - tat ás.

-Ně mēnj ar - ra, merd lē - vág!

Si - ra - tod - ě, si - ra - tod?

Jaj - ga - tod - ě, jaj - ga - tod?

-Jaj, a - pám, jaj, a - nyám, ked - ves Ig - nác báty - tyám!

GOMBOS, Nemes Pálné Bacskó Rozália (51).

Kiss L., 1961.

♩ = 104

Ka - ti - ca - bo - gár - ka, szájj i - de, szájj o - da,

me' - re visz - nek fér - höz?

[Akkó, ame're e'szát, a'ra.]

DOBRADÓ, Majorcsik Péterné Répási Mária (73), asszonyok.

Bodor A. – Paksa K., 2002.

Katicabogár-röptető, itt jóslásra használják. A kézfejről vagy ujjhegyről felszállt katicabogár röptének iránya határozza meg, merre viszik férjhez a kérdezőt.

♩ = 104

Szállj el, szállj el, ka - ti - ca - bo - gár - ka!

Sós kút - ba tesz - lek, on - nan is ki - vesz - lek!
 Ke - rék a - lá tesz - lek,
 on - nan is ki - vesz - lek!

TORONTÁLOROSZI (KISOROSZ), Cirok Józsefné Fehér Anna (54), Hódi Jenőné Szilágyi Ilona (46).

Bodor A., 2000.

Másik változata ugyaninnen:

Katalina, szállj el!
Sós kútba teszlek, onnan is kiveszlek!
Kerék alá teszlek, ott meg agyonütlek!

TORONTÁLOROSZI (KISOROSZ), Talpai Péter (70).

Bodor A., 2006.

Gyorsan hadarva, csak „szavalta” a mondókát.

A katicabogarat fenyegetésekkel próbálják repülésre kényszeríteni, akárcsak a csigát, hogy tolja ki a szarvát.

♩ = 96

Ka - ta - li - na, szállj el, szállj el! Sós kút - ba tesz - lek,
on - nan is ki - vész - lek!

Vi - zes - á - rok - ba tesz - lek, on - nan ki sē nem vész - lek!

Gyűn - nek a tö - rö - kők, a - gyon - lü - vő - döz - nek!

TÓTHFALU, Törtelyi Mátyásné Bicskei Erzsébet (63), Dér Vilmosné Takács Katalin (70).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

♩ = 112

Ka - ti - ca - bo - gár-ka, szállj el!

Sós kút - ba tesz - lek,

on - nan is ki - vész - lek!

Ke - rék a - lá tesz - lek,

on - nan is ki - vész - lek!

Az - tán jön - nek a zsan - dá - rok, a - zok a - gyon - ló - nek!*

* Vagy: Maj' gyűnnek má a zsandárok, mingyá agyonlőnek!

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

♩ = 112

Ka - ti - ca - bo - gár - ka, szállj el a - pó ka - lap - já - ra!

[Ezt csak úgy montuk, ha kint a rétén tanátunk katicabogarat.]

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

Csi - ga - ri - ga, gye - re ki,
 ril a fi - ad i - de - ki!
 Ha nem hi - szed, gye - re ki,
 majd meg - lá - tod i - de - ki!
 Csi - ga - ri - ga, gye - re ki,
 ég a há - zad i - de - ki!

Kapsz te - jet, va - jat, hol - nap - ra is ma - rad!

TOPOLYA.

Zöldy P., 1957–1978.

Csigacsalogató. Akárcsak a katicabogárnál, a csigát itt is „rémisztgetik” azért, hogy házából előbújjon, de jutalmul tejet, vaját is ígérgetnek.

♩ = 126 (69)

Csi - ga - bi - ga, gye - re ki, rín a fi - ad i - de - ki!

Kapsz te - jet, va - jat, hó - nap - ra is ma - rad!

GOMBOS, Nemes Gáspárné Vince Katalin (59).

Kiss L., 1939.

A *mrd* trichord-dallam a „vaját” szövegnél a záróhang alatti tercre is lehajlik hanglejtésszerűen, mint a 68. sz.-nál.

♩ = 116

Csi-ga - ri - ga, gye - re ki, ég a há - zad i - de - ki!

Te - jet, va - jat a - dok, hó - nap - ra is ha - gyok.

GOMBOS, Pékány Istvánné Kálóczi Éva (75).

Kiss L., 1961.

♩ = 112

Csi - ga - bi - ga, gye - re ki, Kapsz te - jet, va - jat,
 ég a há - zad i - de - ki! hol - nap - ra is ma - rad!

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

♩ = 96

Csi - ga - bi - ga, gye - re ki, ég a há - zad i - de - ki!

Kapsz te - jet, va - jat, hol - nap - ra is ma - rad!

TÓTHFALU, Törtelyi Mátyásné Bicskei Erzsébet (63).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

A dallam közkeletű alakja, óvodákban is ezt éneklük.

Csi - ga - bi - ga, gye - re ki, ég a há - zad i - de - ki!

Kapsz te - jet, va - jat, hol - nap - ra is ma - rad!

[Mikó a csiga bent vót a házába. Akartuk, hogy kijöjjön, olyan füves helyre letettük, oszt énekeltük neki, míg ki nem gyött.]

GUNARAS-TOPOLYA, Csaba Ferencné Bulyovcsics Etelka (56).

Lázár K., 1995.

♩ = 92

Csi - ga - bu - ga, gye - re ki, ég a há - zad i - de - ki!

Kapsz te - jet, va - jat, hó - nap - ra is ma - rad!

DOBRADÓ, asszonyok.

Bodor A. – Paksa K., 2002.

♩ = 92

Csi - ga - bu - ga, gye - re ki, ég a há - zad i - de - ki.

Ha nem gyűsz ki, bun - kós - bot - tal üt - lek ki!

DOBRADÓ, Márkovity Jánosné Birinyi Ilona (58).

Bodor A. – Paksa K., 2002.

♩ = 112

Csi - ga - bu - ga, gye - re ki, ég a há - zad i - de - ki!

A - pád, a - nyád bun - kós - bot - tal ker - ge - ti!

Kapsz te - jet, va - jat, hol - nap - ra is ma - rad!

1)

ossia

DOBRADÓ, Majorcsik Péterné Répási Mária (73).

Bodor A. – Németh I. – Németh P., 2002.

Háromszor is énekelte, a dallameltérést I. a változaton.

♩ = 108

Csi - ga - bu - ga, gye - re ki, Sós kút - ba vet - nek,
 ég a há - zad í - de - ki! on - nan ki sem vesz - nek!

Hosz - szí pú - kok* mēg - ker - get - nek, vén hol - lók mēg - ész - nek!

* pókok

MARADÉK, Berta Géza (62).

Bodor A. – Bodor G., 1998.

♩ = 126

Gó - lya, gó - lya, vas - la - pát!   Ket - tőt vagy há - ro - mat,
 Hoz - zál ne - kem kis - ba - bát!   a - meny - nyit a - kar - tok!

[A kisebbek, azok kiabáták.]

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

A hiedelem szerint a gólya szerencsét hoz, és a gyermekáldást is ő biztosítja.

♩ = 112

Gó - nya, gó - nya, vas - la - pát,
hoz - zál ne - künk kis - ba - bát!

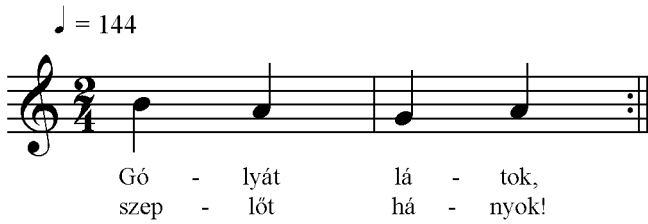
[Hogy hozzon a gólya testvért. Vótunk vagy tízen, de mindig a gólyáért kiabátunk.] [Ugye, e' hittük, hogy a gólya hozza.]

TÓTHFALU, Dér Vilmosné Takács Katalin (70).

Bodor A., 1995.

A völgyesiek és topolyaiak is ugyanígy kiabáltak a kisbabáért, mikor tavasszal először gólyát láttak.

♩ = 144

Gó - lyát lá - tok,
szep - lőt há - nyok!

[Oszk szaladt, mosdott, hogy lémén a szeplő!]

ZENTA, Gyetvai Simonné Mura Erzsébet (70).

Burány B., 1980.

A néphiedelem szerint, ha tavasszal meglátjuk az első gólyát vagy fecskét, és úgy teszünk, mintha az arcunkat megmosnánk, lemegy rólunk a szeplő.

♩ = 126

Gó - lyát* lá - tok,
szep - lőt há - nyok!

[Simogassák az arcukat, még mit tudom én...]

* vagy: fecskét

MOHOL, Vlasity Károlyné Zéltly Klára (51).

Burány B., 1979.

A topolyai Törőcsik Józsefné elmondása szerint az első tavaszi fecskék megpillantásakor a lányok lefelé simogatták az arcukat, közben énekelték a mondókát.

Fecs	-	két	lá	-	tok,
szep	-	lót	há	-	nyok:
A	-	kit	lá	-	tok,
ar	-	ra	há	-	nyok.

Pü-pü-pü-pü-pü-pü!

[Köpkönni kő, hogy annyi széplő légyen*.]

* Azaz annyi szeplő menjen le.

DOBRADÓ, Márkovity Jánosné Birinyi Ilona (58), Fekete Sándorné Hajnal Mária (55).

Bodor A. – Németh I. – Németh P., 2002.

♩ = 138

Gó - lyát lá - tok,
szep - lőt há - nyok!

Beszélve: Mind a seggire maradjon!

[Akkó lemönt a szeplő.]

VÖLGYES, Tóth Gézáne Mélykúti Anna (69).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

♩ = 138

Gó-lá, gó-lá, gi-li-cá, mi-tí vè-rës lā-bád?
 Të-rëk gye-rëk vāg-tá,
 mǎ-gyār gye-rëk gyó-gyí-tot-tá.

Hip-pen, top-pán, nā-dí he-ge-dí-je,
 pi-ros ci-pel-lé-je.

Hess, gó-lá, hess!

BÁCSKERTES, Péter Pálné Szurap Ilona (80).

Bodor A. – Tripolsky G., 1972.

A mondókában hajdani történeti idők emlékét idézi a gólya lábát elvágó török gyerek és a nádi hegedű (további változatokban a síp és a dob is), amivel a gólya lábát gyógyítják. A hangszerek Kiss Áron szerint (505. l.) egyúttal a gólya lakodalmára is utalnak. Ezt a „hippen, toppan” és a „piros cipellő” is alátámasztani látszik, továbbá a 93. számú „selyem féketője” is.

Gó - lya, gó - lya, gi - li - ce, Tót gye - rek vág - ta,
mi - től vé - res a lá - bad? ma - gyar gye - rek gyó gyí - tot - ta.

Dib - bencs - - dob - bancs, ná - di he - ge - dú - je,

se - lyem fé - ke - - tó - je.

TOPOLYA.

Zöldy P., 1957–1978.

Gó-lya, gó-lya, gi - li - ce, mi - től vé - res a lá - bad?

Tót gye - rek vág - ta, ma - gyar gye - rek gyó - gyí - tot - ta.

Dib - bel - dob - bal, nád - he - ge - dú - vel.

Dib - dob, da - ru - láb, ne - ked ráz - za a szar - vát.
ket - ten fog - tunk egy bi - kát,
úgy meg - húz - zuk a far - kát, hogy

TOPOLYA.

Zöldy P., 1957–1978.

A gólyamondókát itt egy második, kiolvasó mondókával toldották meg a „dib-dob, daruláb” résztől (l. 244–246. sz.).

♩ = 92

Gó - nya, gó - nya, gi - li - ce, mi - től vé - res a lá - bad?

Tö - rök gye - rök mēg - vág - ta, ma - gyar gye - rök gyó - gyít - ja.

[Csak ennyi.]

TÓTHFALU, Törtelyi Mátyásné Bicskei Erzsébet (63).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

♩ = 112

Hess, hess, sas, sas - tol - las!

Ak - kor vagy te ha - tal-mas, mi - kor li - bát lop - hatsz.

Nē vidd fi - ját, nē vidd lá-nyát, csak vidd el a rossz pász - to-rát!

Ül - lő - re, csat - to - gó - ra, ma - gas kő - szik - lá - ra.

OROMHEGYES, asszonyok.

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Libaőrzéskor éneklük a gyerekek a ragadozó madár elijesztésére. Nagyon hasonló egy Fejér megyei gyűjtéshez (MNT I: 422). Nem kizárt, hogy iskola révén került az oromhegyesiekhez. Ők maguk nem tudtak elszámolni vele, honnan ismerik.

♩ = 116

Hiss, héj - ja! Né vidd el a má - sét,
csak az u - ra - sá - gét!

MARADÉK, Berta Géza (62).

Bodor A. – Bodor G., 1998.

♩ = 132

Gú - nár vagy - ë, rázd még a far - kad!
 to - jó vagy - ë?
 Ha gú - nár vagy,

[Őrztük a libákat. Lëfögtük a kisliba farkát. Ha mëgrázta: biztos gúnár. Nem játék, csak úgy mink kigondóttuk.]

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

Annak ellenére, hogy saját, kitalált játék, közeli rokona az „Angyal vagy-e, ördög vagy-e” játéknak (l. 304, 468, 475. sz.).

Növénymondókák

99.

♩ = 116

Ka - száj, ka - száj, féj - ja! tú - rós csu - szát ë - szünk!
Mi - re ha - za - é - rünk,

[Mink „kaszának” montuk. Fű, bē vót csavarodva. Mēgnyálastuk, oszt kiēgyenēsēdett. Forgott. Akkó montuk.]

MOHOL, Vlasity Károly (55).

Burány B., 1979.

Este, hazafelé menet a fáradt kisgyereket is ezzel a mondókával biztatgatták (Nádsípot: 30/31, 32).

♩ = 116

Li - pe, li - pe, kó - ré!
 Gye - re i - de gyor - san!
 Itt van a szép kó - ré!

[Kerti söprűre mondtuk, mikó ződ.]

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

$\text{♩} = 100$

Gye - re ha - za, ko - cács - kám!

[Vadóc. Szép nagy kalásza vót. Nekünk csak járt a kezünk, az meg haladt hátrafelé.]

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélicity Klára (51).

Burány B., 1979.

Sör-ë, bor-ë, pálinka-ë,
rózsaszínű pántlika-ë?*

* vagy: Kőccsönkényér visszajár-ë?

[Ha kitanáta, oda köllött neki anni. Fehér, az pálinka, rózsaszín, az sör, piros, az bor.]

MOHOL, Vlasity Károly (55).

Burány B., 1979.

Ritimizálva mondják. Ki köllött találni, milyen színű a pipacsbimbó.
Kitalálás, ún. pipacsjáték. Változataiban a pipacsot meg is eszik.

Sör-ë, bor-ë, pálinka-ë, rózsaszínű pántlika-ë?

[Lëütünk a földre – ëgybe vót a pipacs. Széthatítottuk, amilyen színű vót: piros a bor, rózsaszín a sör, fehér a pálinka. Mëgëttük. A rózsaszín a legjobb ízű.]

VÖLGYES, Csipak Jánosné Törtelyi Erzsébet (67).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Csúfolók

Állatesúfolók

104.

♩ = 132

Gó - lya, gó - lya gi - li - ce,
ë - gyik lá - ba ki - csi - ke!

TÓTHFALU, Dér Vilmosné Takács Katalin (70).

Bodor A., 1995.

Gólyacsúfoló. Akkor mondják, ha fél lábon állva látnak gólyát. Egyházaskéren ugyanígy gyűjtötte Burány Béla. A gólyacsúfoló ritkaság. A hiedelem szerint a gólyák áldást hoznak, de ha kicsúfolják őket, szerencsétlenséget.

Szebb a pá - va, mint a puly - ka, Rút a lá - ba, rut, rut, rut!
 mert a puly - ka tak - nyos or - rú!

[Akkó a pulyka még:]

Gur-gur, gur-gur, gur-gur! [Gyerekek, otthon az udvarba... ha akartuk, hogy a bakpulyka truttyogjon, – mer’ csak az truttyog annyira, – akkó elkezdünk csúfóni.]

GUNARAS–TOPOLYA, Csaba Ferencné Bulyovcsics Etelka (60).

Lázár K., 1995.

Pulykamérgesítő.

Kesej lábod igazgasd, igazgasd!
Rossz kanokat hasigasd, hasogasd!
Ártányokat vígasztald, vígasztald!
Szívedet mög váltogasd, váltogasd!
Sörtédet mög bodorgasd, bodorgasd!
A habodat rágogasd, rágogasd!
Agyaradat csattogtasd, pattogtasd!
Trrrk neki! Trrrrrk!

TISZASZENTMIKLÓS.

Kálmány L., 1882.

Kandisznó-csúfoló.

Dani, Dani, dagasztani,
három cipót szakajtani!
Duraj, ne! Duraj, ne!

[De hogy mé montuk?]

TÓTHFALU, Püspök Józsefné Takács Irén (65).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Kandisznó- és keresztnévcsífoló. Ritmizálva mondják.

108.

András – Kukoricamártás!

SZAJÁN.

Kálmány L., 1882.

Hanglejtéssel ritmizálva mondják.

♩ = 100

An - tal! Meg - üt - lek egy hant - tal!

TORONTÁLOROSZI (KISOROSZ), Talpai Péter (70).

Bodor A., 2006.

Gyuri, Gyuri, gyűnnek!
Birkaszarra' lőnek!

MOHOL, Vlasity Károly (55).

Burány B., 1979.

Hanglejtéssel ritmizálva mondják.

♩ = 108

Im - re, Im - re, Im - ris - ke,
 mēg - dōg - lōtt a kis - csir - ke.
 Fő - sza - ladt a to - ron - ba,
 mög - néz - te, hogy hány ó - ra.

Fél - ti - zen - ket - tő!
 Bo - lond mind a ket - tő!

TÓTHFALU, Dér Vilmosné Takács Katalin (70).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Jóska, Jóska, poloska,
fábú csinát muzsika!*

TÖRÖKBECSE.

Kálmány L., 1882.

* Kisoroszon: hatvan tojás alatta!

Misa, Misa, bisalma,
faragott képű kismacska!

TÖRÖKBECSE.

Kálmány L., 1882.

Hanglejtéssel ritmizálva mondják.

$\text{♩} = 100$

Ör - zse! Zsí-ros bög - re!

TORONTÁLOROSZI (KISOROSZ), Talpai Péter (70).

Bodor A., 2006.

Pista, Pista, pilárista!
Beleszart az áristomba!

Vagy:

Pista, Pista, polárësta!
Akkorát szól, mind a rësta!

MOHOL, Vlasity Károly (55).

Burány B., 1979.

Hanglejtéssel ritmizálva mondják.

116.

♩ = 132

2
4

Rí - vó, pi - cso - gó! Van - ě du - da el - a - dó?
Van, de nem jó, ku - tyá - nak va - ló!

DOROSZLÓ, Novák Julianna (76), Tallósi Jánosné Kordélyos Mária (86).

Bodor A. – Németh I. – Wilhelm J., 2000.

Sírós gyerekre.

♩ = 112

Sán - ta bi - ce,
 lë - e - sëtt a

bot - lá - bú,
 pal - lás - rú!

MOHOL, Vlasity Károlyné Zélity Klára (51).

Burány B., 1979.

Sántára.

♩ = 126

Á - rul - ko - dó   Jú - dás!
 Köll - ë   pi - ros   to - jás?

CSÓKA, Morajkó Gyöngyi (8).

Kónya S., 1979.

Árulkodásra.

♩ = 100

Még lë - sző mond - va!

Ki lë - sző dob - va

a sze - mét - domb - ra!

Ott lész - nek az e - ge - rek, ki - rág - ják a be - le - det!

CSÓKA, Morajkó Gyöngyi (8).

Kónya S., 1979.

Rosszalkodóra.

Szabványos, általánosan elterjedt dúr hexachord dallam. A mai óvodások ugyanígy éneklék.

♩ = 116

El - ső osz - tály: i, i, i,

má - so - dik osz - tály: bi - cik - li,

har - ma - dik osz - tály: pi - pa - szár,

ne - gye - dik osz - tály: nagy sza - már!

TÓTHFALU, Dér Vilmosné Takács Katalin (70).

Bodor A. – Lázár K., 1995.

Iskolásokra.

♩ = 104

Ár - kot ug - rott a ci - gány, ki - tö - rött a lá - ba.
 Pa - nasz - ko - dott a bí - ró - nak, tē - gye ka - lo - dá - ba.

Be - le - tēt - te ka - lo - dá - ba, Suttý!
 tūs - ke mēnt a kis - uj - já - ba*.

DOROSZLÓ, asszonyok.

Bodor A. – Németh I. – Wilhelm J., 2000.

* Vagy: valagába.

Pórujártra.